

»Oče so obljubili, da mi prinesejo puško seboj!«  
»Kako bi jo prinesli, če so padli!« ga je osorno zavrnila Lojzka.

»Pa so jih pobili ... do mrtvega?«

»Do mrtvega!«

Osmero mladih, nastežaj odprtih oči je zamolklo in plaho strmelo v mrak ... strmelo v nekaj neznosnega, srcu in pameti nerazumljivega. —

Ob tistem času sta sedela stari oče in stara mati pred hišo na klopi. Zadnja rdeča zarja se je svetila izza temnega listja na vrtu. Tih večer je bil; samo od hleva sem se je pridušeno glasil zategnjen, že hripav jok; najbrž je bila tam mlada mati, ki je bila šla krmit živino.

Stara dva sta sedela globoko sključena, tesno drug ob drugem in sta se držala za roko, kakor že dolgo ne popreje; gledala v nebeško zarjo večerno z očmi brez solz in nista rekla nobene besede. —

### VIII. Kralj Matjaž.

Videl sem tako razločno, kakor zdajle tebe vidim, tovariš. —

Videl sem kralja Matjaža, ko je sedel na svojem visokem prestolu od jekla. Dvorana je bila prav tista, ki jo poznamo: nizka, mračna in sila prostrana, tako da nikjer ni bilo ne zidov, ne kotov; za vsako vrsto sivih stebrov se je v noč in hlad razprostrla druga dvorana, še večja od prejšnje. Nikjer ni bilo ne baklje, ne sveče, pa vendar so tihe luči prepletale mrak, kakor da bi poletavale bele vešče tik pod stropom.

Bil sem med njimi in nisem bil; njih težko sapo sem dihal, njih bela lica sem videl in njih rdečo kri; pa vendar je bilo tam, zdi se mi, le moje breztelesno srce.

Na tem svojem jeklenem prestolu je sedel kralj Matjaž, visok in silen. V obraz je bil hudo bled, pod širokimi čeljustmi so se bočili valovi mogočne črne brade; oči so ležale v globokih jamah in so gorele z motnim plamenom; orjaške pesti, nagosto poraščene, so počivale na hrastovi mizi, pripravljene, da se vzdignejo. Tako je sedel kralj Matjaž in tako so sedeli, sloneli in ležali tudi vojščaki njegovi; nobeden se ni ganil, ali nobeden ni spal, kajti vsaka ura bi lahko bila tista, ki je bila oznanjena pred tisoč leti.

V motnem plamenu oči Matjaževih in njegovih vojščakov je bilo napeto pričakovanje. Kakor da se je bil kazalec na uri pomaknil tik do dvanajste in da vsak hip udari kladivo na zvon. Vse pesti, mogočne, so čakale trdo stisnjene, da se razklenejo ter zgrabijo za meč.

Zapihal je hladen nočni veter, kakor da so se bila nekje v daljnem mraku odprla nevidna vrata; črni valovi Matjaževe brade so se vzdramili in so zašumeli; plamen v njegovih očeh je zaplapolal in je bil svetlejši.

V dvorano se je prikazal čuden človek, kdo ve kako in odkod; stal je nenadoma pred hrastovo mizo kralja Matjaža. Obraz mu je bil ves polit s krvjo, da ga je bilo komaj razločiti; s krvjo in blatom je bila pokrita obleka, raztrgana v cunje; levi rokav mu je visel ohlapno nizdol in je bil prazen. Tak je stopil med vojščake Matjaževe in ni rekel besede; koj jim je bil enak, stal je med njimi tiho in nepremično, desnico sključeno v pest; in v temnih očeh se mu je užgal plamen velikega pričakovanja.

Prišel je drugi; ta je prišepal ob berglji, ker je imel eno samo nogo; storil je takisto kakor prejšnji. Za njim se je takoj prikazal tretji; in ta je, čudo prečudno, nesel lastno glavo v naročju; glava je bila okrvavljena od strnjenih las do čeljusti, toda živela je, oči so gledale nezastrite; in komaj je stopil med tovariše, je vzdignil glavo ter jo postavil med ramena.

Ta čuda sem gledal in se nisem čudil; zdelo se mi je, da se vse vrši po pravici, kakor se drugače ne more vršiti.

Tudi se nisem čudil, ko so prihajale dolge procesije od vseh strani; procesije, kakor jih človeško oko še ni videlo. Ni še videlo toliko krvi, bolečine in trpljenja. Tiho so prihajale procesije, iz ust ni bilo glasu, tudi koraka ni bilo čuti — tisoč za tisočjo molčečih senc, ki so vse imele živa telesa, imele oči, ki so gledale, srca, ki so utripala. Procesijam ni bilo konca; noč jih je brez nehanja valila iz mračnega svojega naročja; in ta noč, mislim, da je bila daljša od leta. Dvorana se je širila in razmikala v neskončnost, da je bilo za vse prostora.

Kralj Matjaž se ni ganil, tudi ni trenil s plamenečim očesom, ko je gledal, kako je bil njegov labor že prostran, kakor ob sodnjem dnevnu dolina Jozafat. Tej strašni noči, v njeni tišini še strašnejši, ni bilo kraja; polno leto je bila dolga in že se je prelila v drugo.

Brezštevilne legije obrazov sem videl, toda razločil in spoznal sem jih vse do zadnjega, v bližini in v temni daljavi; kajti kakor so bila lica okrvavljena, so se blede svetila iz mraka, velikim belim veščam podobna. Ni ga človeškega obraza, da bi ga ne bilo med njimi, vojščaki Matjaževimi. Mladičiči nežni, golobradi, komaj lesenemu konjiču odrasli; moški zagorelih lic, močnih čeljusti in resnobnih oči; sključeni starci s povešenimi sivimi



brki in košatimi obrvmi. Bilo pa je vmes tudi veliko število žensk, mladih in lepih, starih in zgrbljenih; in bili so vmes otroci, ki so pravkar shodili, celo dojenca sem videl v naročju mater.

Zbrali pa so se bili od vseh strani in krajev tega sveta; kolikor je narodov zemlja rodila, vsi so bili tam, so čakali v taboru kralja Matjaža ure oznanjenja. Nisem videl samo belih obrazov, temveč tudi rumene, bronastorjave in čisto črne. Kakor pa so si bili obrazi različni po rodu in plemenu, po letih in oblikah, nekaj jih je družilo, kar sem občutil v srcu, ko sem jih gledal, ali kar se nikakor ne dá razložiti z besedo. Ni bila samo strjena, črna kri, ki je bila njih vseh, vojščakov Matjaževih, očitno znamenje. Bilo je vse kaj drugega in vse kaj več — kakor da je vsaki med njimi nosil na dlani svoje živo, trepetajoče srce. V tem srcu je bil spo-

min na bolest, do zadnje pekoče kaplje-izpito, na nezaslužno, nezaslišano gorjé, na brezbožne krivice, na kazen brez greha in sodbe, na sramoto in ponižanje, na ošabno poteptano ljubezen, na izdano zvestobo in ogoljufano zaupanje. Ali nad vsem tem črnim jezerom grenkobe — in iz jezera grenkobe se je bila rodila — je neugasljivo sijala mirna luč pričakovanja, močne, čiste vere v tisto véliko uro, ki je bila oznanjena.

To je bil človek, bičan in oropan, ponižan in osramočen od krivice. To je bil vojščak kralja Matjaža.

Črni strop se je razmaknil, zasvetila so se nebesa, vzdignil se je silni kralj Matjaž in —

Ničesar nisem videl več.

Kdaj in kje je bilo vse to? Kdaj bo in kje? —

## Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

### Drugi del: Vice. — XIV.

#### Med zavistneži. — Arno. (Prim. „Soči“.)

Dva bivša plemiča Romagne (med Jadranskim morjem, Padom, gorovjem Apeninskim in rečico Renom, prim. v. 92!), Guido del Duca in Rinieri de' Calboli, zgodovini bolj malo znana, sta tudi med spokorniki drugega kroga. Kar sama od sebe pričneta z Dantejem pogovor, ki polagoma preide v bridko obtožbo političnih razmer v Toskani in Romagni. Pesnik opisuje tek reke Arno in našteva, mimo kakšnih vrst obrežnih prebivalcev mora teči na svoji dolgi poti (nad 100 it. milj) izpod Falterone do izliva v morje: najprej mora mimo »prascev« (porci), grofov Guidi di Romena, posestnikov gradu Porciano v dolini Casentino, zloglasnih — po starih komentarjih — zaradi svoje požrečnosti in razkošnosti, Danteju pa najbrže zoprnih zaradi verolomnosti nasproti Henriku VII. Še dandanes živi baje v okolici Porciana pripovedka, da je bil Dante nekaj časa v grajskem stolpu zaprt. Od »prascev« priteče k »bevskačem« ali »lajavcem« (botoli), prebivalcem mesta Arezzo, od katerih se Arno v velikem loku — kakor z zaničevanjem — proč obrne. Mestece Arezzo je bilo v stranki gibelinov, čeprav ne močno, vedno zelo glasno. Nato mora uboga reka, vedno bolj padajoč proti morju, teči mimo »volkov« (lupi), t. j. lakomnih Florentincev. Slednjič se vije — malo pred izlivom — mimo zvitih »lisc« (volpi), Pizancev, »ki pamet ni jim kos nobena druga«. Končno (vv. 55—56) prorokuje govorec sotrpinu, Rinieru, da bo njegov (Rinierov) vnuč v Florenci v kratkem strašno gospodaril. Fulcieri de' Calboli, l. 1302. kot podestà v Florenci pozvan, je v imenu stranke »črnih« (aristokratov) neusmiljeno divjal zoper stranko »belih« z natezalnico, z vešali in s sekiro.

Čitajočim to trpko satiro na reko Arno (reka se kar zvija pod bičem pesnikovim!) se nam nehoté vsiljuje primera z Gregorčičevo »Sočo«. Oj, kakšne misli se nam pri tem rodé v glavi: kakšen razloček med obrežnimi stanovniki!

O sebi toži Guido (vv. 77. nsl.), da žanje v vicah slamo, vzrastlo iz semena njegove zavisti, in svari ljudi, naj nikar ne navezujejo srcà na zemeljsko bogastvo, kjer je »družno uživanje« nemogoče. V. 87. bo pesnik natančneje razložil v XV. spevu, v. 45. nsl.

Nato bridko toži o tem, kakó staroslavne rodbine v ozemlju Romagne propadajo. V tercini (v. 97. nsl.) se naštevajo štirje plemeniti Romagnoli iz dobrih starih časov 13. stoletja, vitezi-veseljaki, kakor govoré stare razlage in tudi zmisel zahteva. Dalje se spominjata kot zastopnika lepših časov preteklosti še dva: Fabbro iz Bologne in Bernardino Fosco iz Favence. Fosco je bil baje kmetiški sin, »iz revnega rastlinja«, zaradi svoje razumnosti in mičnega pripovedovanja splošno priljubljen. Spet drugi slavijo njegovo bogastvo in darežljivost.

Plemstvo Romagne, zlasti v okolici Brettinora, je nekdaj, preden se je v strankarskih bojih uničilo, slovelo zbog svoje gostoljubnosti in zabavnosti; Guido da Prata, Ugolino d' Azzo, Frederik Tignoso so časih sijajno gostili svoje prijatelje; rodbini Anastagi in Traversara sta bili prvi v Raveni, dokler ju ni izpodrinila rodbina Polenta (iz katere je bila Frančiška da Rimini). Mestece Brettinoro, odkoder je bil Guido del Duca, po gostoljubnosti splošno znano, je proti koncu 13. stoletja izgubilo najodličnejše rodbine: Mainardi, Bulgari i. dr., ki so morali pod pritiskom gvelfovcev v prognanstvo. Na te dogodke merijo vrstice 103. nsl. Z ironijo hvali v. 115. nsl. grofa Bagnacavallo zbog velike modrosti, da je sklenil brez potomcev ostati; graja pa dva druga grofa, Castrocaro in Conio, da plodita (zaničljivo »figliar«) malovreden rod.

Končno napoveduje rodbini Pagani, da bo sè smrtjo »starega hudiča« (il dimonio), Mainarda Pagani, ki je bil podjarmil Imolo in Favenco, sicer izumrla in torej tudi »prav storila«, kakor rodbina Bagnacavallo, toda pred zgodovino njeno ime ne bo nikoli čisto; iz istega vzroka blagruje zgodovni Guido še grofa Ugolina de' Fantolin, ker ne ostavlja potomca, ki bi mogel njegovemu imenu sramoto delati.